

Лариса КОСТЮК

ГЕОРГІЙ КОСМІАДІ: ХУДОЖНИК МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ

У статті розглядаються особливості життя і творчості Георгія Косміаді (1886—1967). Обґрунтовується художня система митця, в якій органічно перепелилися естетичні традиції східної та західної культур. Спадщина Г. Косміаді (понад 5000 картин) сьогодні вписується в контекст історії мистецтва ХХ століття.

Ключові слова: Георгій Косміаді, художня система, естетичні традиції, історія мистецтва.

© Л. КОСТЮК, 2012

Життя Георгія Петровича Косміаді (1886—1967 рр.) у ХХ ст. було тісно пов'язане не лише із культурно-мистецьким середовищем Москви, де він проходив школу становлення як російський художник, а й із Заходом. Силою історичних обставин його життєвий шлях пролягав через Волинь до Німеччини, де завдяки наполегливій праці він створював свої художні полотна. Так складалася доля митця, що упродовж багатьох десятиліть йому доводилося жити в інонаціональних середовищах далеко від своєї батьківщини.

Нині ім'я Георгія Косміаді вписують до числа художників-одинаків, якими так багате минуле століття. Маючи у своїх родовідних каналах генеалогічну інформацію від грецьких і російських коренів, художнику у своїй творчості вдавалося органічно поєднувати мистецькі традиції, які лежать в основі генотипології культур Сходу і Заходу.

Вперше життя і творчість Георгія Косміаді як наукова проблема постала в розвідках рівненських дослідників О. Прищепи [9], О. Чернюшок [11], О. Юрчук [12], Н. Кожушко [4] та інших [5; 10]. Основна увага у цих наукових дослідженнях приділялася вивченню особливостей діяльності Г. Косміаді як педагога навчальних закладів Рівного у міжвоєнних 1920—1930-х роках. Декілька наукових досліджень здійснено у фокусі аналізу його художньої творчості [6—8]. Але дані роботи в цілому носять узагальнений характер.

Метою нашого наукового дослідження є виявлення характерних рис у художній системі Георгія Косміаді, яка органічно поєднує стилістику східного і західного мистецтва. Щоб досягнути окреслену мету варто поетапно вирішити наступні завдання: розкрити особливості творчого становлення Г. Косміаді, проаналізувати своєрідність художньої системи митця, дослідити взаємозв'язок творчості художника з історичними обставинами ХХ ст. та довести, що завдяки виробленню особливого погляду на життя і мистецтво Георгій Петрович зумів проявити себе як неординарна особистість.

Життя повсякчас пред'являло Г.П. Косміаді випробування, які потрібно було долати, щоб рухатися далі. Висловимо власне судження, що, ймовірно, такою була доля багатьох особистостей, хто пережив лихоліття ХХ століття.

Дитячі враження Георгія Косміаді пов'язані з Кавказом, де він народився і здобув художню освіту. Місто Нальчик, а пізніше Тифліс і Баку закарбува-

лися в пам'яті на ціле життя барвистістю східної культури, яскравістю образів та таємничістю свят і обрядів кавказців. Ці яскраві спалахи дитячих містерій перетворяться на живильне джерело творчості художника на усіх подальших етапах його життя.

Скрізь, де буде перебувати Г. Косміаді — чи то в Москві, чи на Волині, чи в Німеччині — він завжди переживатиме яскраві спомини дитинства. Ось що він занотує у своїх записках 1966 р., коли йому виповниться 80 років: «Не знаю, як зараз виглядає Тифліс, однак у моєму дитинстві він був більш азіатським містом, ніж європейським. Стара частина міста з дуже вузькими вуличками була у більшій частині покрита килимами. Там майже ніде не було возів, тільки пішоходи, верблюди, осли, буйволи, навантажені фруктами, овочами, кислим молоком топтали по цих килимах і дуже сильно їх бруднили. На невеликих майданах лежали купами кавуни, дині, кошики з виноградом, помідорами, баклажанами, гранатами і вареною дрібною рибою. На вузьких вуличках справа і зліва чувся стукіт спеціальних молотків для роботи по міді та сріблу. Килими ж ці лежали на вулицях спеціально для обробки їх ногами (стирання ворсу), що надавало їм більшої ціни після того, як тижнями вони промивалися у гірських струмках» [2, с. 26].

Звичайно, великий вплив на формування митця мала його родина, яка виховала наполегливість, повагу та любов до людей. Ці риси характеру в усіх перипетіях долі зіграють в житті Георгія Косміаді вирішальну роль. Завдяки любові до людей та працьовитості батька сім'я художника вижила в Рівному та Гамбурзі. Сьогодні його дочка, 88-літня пані Надія Саннов-Косміаді, веде активну діяльність з популяризації творчості батька, спадок якого складає понад 5000 картин. Чи не промовистий факт, який підтверджує панування в родині Косміаді традицій любові та працьовитості?

Більше ніж 100 років тому дев'ятнадцятирічний Георгій Косміаді приїде в Москву. Це буде 1905 р., коли Росія зазнавала революційних збурень. У цей час Г. Косміаді працюватиме помічником архітектора Москви, відповідально й професійно вестиме архітектурний догляд Кремля та ремонтуватиме і будуватиме споруди міста [2, с. 36—37].

У Москві він доторкнеться до художньої скарбниці Росії — Трет'яковської галереї, де навчати-

меться у відомих художників Валентина Олександровича Серова (1865—1911) і Єгора Мойсеєвича Хруслова (1861—1913), і вже у 1906 р. презентуватиме свою першу виставку в Москві. Він із захопленням сприйматиме діяльність «Мира искусства» та його сподвижників. З часом виставлятиме свої роботи разом із Іллею Юхимовичем Рєпіним (1844—1930).

В Москві Георгій Косміаді бере активну участь у багатьох заходах московської еліти. Тут відбулися зустрічі молодого допитливого митця із композитором Сергієм Рахманіновим (1873—1943), який з 1897 р. працює в Московській приватній опері С. Мамонтова, а в 1904—1906 рр. — у Великому Театрі. Тодішня Москва була в захопленні від того як грав, диригував і творив музику великий композитор.

Висловимо власне міркування, що, ймовірно, творча особистість Сергія Рахманінова дала сильний імпульс у формуванні життєвого ладу Георгія Косміаді. Художник навчився слухати музику серцем, мелодизм творів свого кумира зачаровував і вів митця у світ стихії природи і людських взаємин. Напруженість у праці, дисциплінованість у всьому, гідність, що була вироблена роками — усе в композиторові приваблювало Г. Косміаді. У свої 20—25 років молодий художник відчував у характері С. Рахманінова співзвучність у стремліннях своєї душі: попри усі життєві негаразди не нарікати на долю, а повсякчас наполегливо працювати.

Це з московського періоду Георгій Косміаді виробить особливий порядок експонування свого творчого доробку: на усі виставки він буде детально прописувати музичні композиції, котрі мають звучати у певному порядку. І обов'язково він включатиме у цей перелік мелодії улюбленого композитора [3, с. 228]. Та й самі картини Георгія Косміаді будуть схожі на добре підібрану музику. На його роботах кожен порух пензля звучить ритмічно й узгоджено як оркестр, що досконало виконує музичні твори. Духовна атмосфера московського художньо-мистецького середовища дасть такий сильний імпульс для естетичного зростання Георгія Косміаді, що він зуміє зберегти закоханість у живопис і музику в подальшому своєму житті.

Прагнення виробити принципові життєві установки простежується у його діяльності, коли він був активним членом Московського Вегетаріанського То-

вариства, котре розпочало роботу з 1909 р. У документах Товариства знаходимо один важливий факт, який проливає світло на діяльну і творчу натуру Г.П. Косміаді. Під час роботи Першого Всеросійського Вегетаріанського з'їзду, що відбувався в Москві 16—21 квітня 1913 р., будучи його делегатом, бере участь не лише у художній виставці, а й пропонує розроблений проект видання «Довідника вегетаріанця» та організації Пересувної виставки робіт вегетаріанців [19]. Обидві пропозиції Г. Косміаді знайшли схвалення та були прийняті делегатами з'їзду.

Але історичні події в Росії на початку століття внесуть свої корективи в життя Георгія Косміаді. Він буде нести службу військового радника, з часом добросовісно працюватиме в госпіталі, де сумлінно доглядатиме за хворими. Перша світова війна кардинально змінить увесь плін життя Г. Косміаді. У складі Будівельного загону він опиниться на Волині. На деякий час йому доведеться відкласти свої мистецькі вподобання і зайнятися виключно виконанням потреб фронту.

Тут, на Волині, життя знову поставило Георгія Петровича перед вибором: чи повертатися до Москви, чи залишатися в Рівному. Революційні події 1917 р. в Росії остаточно закріпили вибір Г. Косміаді на користь Волині. У Рівне приїжджає його дружина Бригітта-Фріда Геерман, з якою він повинчався у Москві в травні 1915 р. Звичайно, можна зрозуміти вибір Г. Косміаді: поліетнічне середовище міста Рівного якнайкраще могло забезпечити амбіції митця. Маючи від природи гарні педагогічні обдарування та будучи вправним майстром пензля, Георгій Петрович репрезентує себе як вчитель малювання. На цій ниві він отримує визнання і авторитет.

Зазначимо, що естетичні вподобання Г. Косміаді завжди тяжили до традицій російського мистецтва, але тут, на Волині, художник закохається в українське образотворення, особливо в народні декоративні вироби. Його до глибини душі схвилюють вишиті волинські сорочки, в ритмах узорів яких відчувалася глибина архаїчного мислення прадавніх українців, подих сивої давнини. Георгій Петрович щиро полюбить візерунки на місцевих виробках із кераміки, дерева. По-справжньому відчує дихання живих клітиночок льону у поліському серпанку. Народне мистецтво Волині й Полісся вплине на Г.П. Косміаді настільки, що відчуття української мистецької традиції пе-

ретикатиме на картини, котрі художник писатиме уже на еміграції, в Німеччині.

Розуміння способу мислення людини східної цивілізації, зафіксованого у кольорах і сюжетах, відчуття природної естетики прекрасного, любов до мистецтва — усе це передавав художник-педагог дітям міста Рівного, яких навчав малюванню у 20—30-х рр. ХХ століття. Ось що відмічала газета «Głos Narodu» у червні 1923 р. з нагоди виставки робіт дітей і власних картин Георгія Косміаді: «Оригінальною є система навчання, яка полягає у збудженні в учнів самостійності ж не тільки у komponуванні орнаменту (рослинного, лінійного і т. п.), а також на розвитку відчуття кольору. Те, що ми можемо бачити на виставці, породжує почуття гордості за ті малярські здібності, які має польська молодь зі східних рубежів, де певну роль відіграють впливи народної творчості, візантійські традиції» [15]. Отож, уже на початковому етапі діяльності Георгія Петровича в Рівному громадськість відмітила найхарактернішу рису творчості — органічне переплетення західних і східних традицій, на засадах якої ґрунтував художник і свою педагогічну методу.

Варто підкреслити, що переглядаючи документи із власного архіву дочки художника Надії Георгіївни Саннов-Косміаді («Atelier Kosmiadi». Legienstr. 8a, 22111 Hamburg), звертає увагу на себе той факт, що Г.П. Косміаді, як вчитель малювання і організатор мистецьких виставок, був надзвичайно успішним і результативним. Фотографії 20—30-х рр. ХХ ст., що їх зберігає родина Косміаді, засвідчують надзвичайну активність учнів і педагога на ниві образотворення. Сюжети на фотографіях фіксують підготовку учнів до виставок чи безпосередньо експозиції виставок — все промовляє глибиною творчості. «Тисячі малюнків, виконаних молодими митцями, — барвисті, аж милують око, оригінальні, казкові, лагідні, перебільшені, прості. Напрошуються запитання — навіщо це, чому вчитель так мучить дітей? А з іншого боку, роздумуєш, скільки поколінь дарма прожили на цьому світі, нічого не залишивши ні для мистецтва, ні для народної творчості. А якби хоча б один з кожного покоління щось вніс у скарбницю мистецтва, щось своє, то ми б зараз мали що вивчати у музеях! Навіть не потрібно було б і тих музеїв, бо кожна халупа була б повна шедеврів.

На учнівській виставці діти показали, що вони малюють з певною метою. Все, що вони малюють, можна взяти за взір для килимів, тканину на одяг, хустки, палітурок для книжок. Все можна використати на фабриках і промислових виробництвах» — підкреслював у своїй статті Олександр Прусевич з нагоди відкриття виставок робіт учнів Г. Косміаді у 1923 р. [16]. Нагадаємо, що декоративні візерунки зі східними і західними художніми мотивами, розроблені учнями Георгія Петровича у рівненських навчальних закладах у 1920—1930-х рр., використовували сілезькі і щецинські ткачі для оздоблення тканин.

Спрямовуюча сила педагога-художника на всебічне розкриття талантів учнів засобами мистецтва викликала повагу й авторитет серед жителів Волині, а пізніше і професури Краківської та Варшавської академії мистецтва. Ось що відмічала польська професура в 1922 р.: «Роботи учнів Торгової школи та Державної гімназії у Рівному, виконані під керівництвом п. Георгія Косміаді, які ми мали можливість оглянути, показують, яких високих результатів можна досягнути за умови вмілого художнього керівництва, енергії, захопленні мистецтвом, а також при великій обізнаності дитячої душі, яку п. Косміаді, без сумніву, вкладає у свою працю» [2, с. 94—95].

У 1924 р. ректор Краківської академії мистецтва у листі від 14 липня до Г. Косміаді підкреслював: «Пан Георгій Косміаді, вчитель державної гімназії у Рівному, як і в попередні роки, представив професорам Академії мистецтв роботи учнів, створені під його керівництвом.

Величезна кількість цих робіт, оригінальність оформлення і колористика свідчать про незвичайну енергію, працелюбність і педагогічну обдарованість пана Георгія Косміаді. Професори, які підписалися, вважають, що розпочата діяльність заслуговує на якнайбільшу підтримку — особливо з огляду на дуже цікавий своїми кольорами елемент пограничного мистецтва, наявність якого повністю відповідає традиціям польської культури» [2, с. 136—137]. Багатство декоративних мотивів, розмаїття сюжетів та барвистість кольорової гами учнівських робіт професора Г. Косміаді з Рівного вразить Європу і на Міжнародній виставці 1937 р. в Парижі.

В міжвоєнні 20—30-ті рр. ХХ ст., проживаючи в Рівному, Георгій Петрович Косміаді завдяки таланту педагога і художника зайняв гідне місце в по-

літнічному середовищі міста. Жителі Волині і польська влада з пошаною віднеслися до його праці, а учні передавали йому свою любов і захоплення. Ймовірно, це були найщасливіші його роки життя. Адже Георгій Петрович мав змогу не лише писати свої роботи, а що найважливіше — навчати улюблених справі дітей, розкривати їм естетику повсякденного буття, передавати розуміння таємниць образотворчого мистецтва. Із відомих на сьогодні документів, за нашими підрахунками, Г. Косміаді разом зі своїми учнями у волинський період життя брав участь у майже 30 виставках [3, с. 349—340].

Складне і непередбачуване ХХ століття несподіваним чином відбилося на долі родини Г.П. Косміаді. Після початку Другої світової війни залишатися у Рівному сім'ї колишнього військового Російської царської армії було небезпечно. 28 січня 1940 р. Георгій Петрович з дружиною і двома дітьми від'їжджає до Німеччини, де проживали родичі Бригітти-Фріди. Розпочався кардинально новий період життя і творчості художника.

Інонаціональне середовище Німеччини зустріло сім'ю Косміаді як репатріантів із Волині. Після перебування в таборі для емігрантів в м. Ауге (провінція Заксен) сім'я Георгія Петровича потрапляє в Гамбург. В умовах війни потрібно було турбуватися про хліб насущний, і Г.П. Косміаді подає документи на Біржу праці, за направленням якої він з 10 липня по 7 вересня 1940 р. тимчасово працює помічником театрального художника у технічному відділі Гамбурзької державної опери [3, с. 18—19]. Пізніше отримує посаду художника-декоратора в Гамбурзькому театрі «Талія», а по закінченню війни стає вільним художником.

Як видно із наведеного послужного списку, Георгію Петровичу не вдалося у повоєнній Німеччині влаштуватися в освітні заклади. «Батько найбільше страждав від того, що в Німеччині не мав можливості навчати дітей малюванню. На відміну від Рівного, там, у Гамбурзі, у нього майже не було учнів. Ось чому Георгій Петрович з великою насолодою переглядав малюнки дітей, які були представлені на виставці у Парижі 1937 року. Саме їх роботи, а не свої власні картини, взяв батько із Рівного до Німеччини», — згадує його дочка Надія¹. В часи не-

¹ Записано зі слів Н.Г. Саннов-Косміаді 09.03.2009.

залежності України, як тільки стало можливим, Надія Георгіївна привезла учнівські роботи батька і передала до Рівненського обласного краєзнавчого музею та Народного музею історії Рівненської української гімназії. Сьогодні на їх основі можна характеризувати спосіб мислення митця, для якого були близькі традиції і східного, і західного мистецтва.

Георгій Петрович потрапив до Німеччини у зрілому віці уже сформованим художником. Упродовж місяця перебування в таборі для емігрантів Г. Косміаді написав низку картин, які 26 лютого 1940 р. уже експонувалися в м. Ауге. Отож з перших днів перебування в Німеччині Георгій Косміаді мав віднайти свою власну нішу в новому середовищі. Так, як це було раніше на Волині, художник репрезентував свою діяльність через активну мистецьку роботу. В цьому була сила і життєве кредо Г.П. Косміаді: попри усі негаразди і обставини життя — творити, творити і творити, використовуючи таланти, дані Богом.

В Гамбурзі неординарний погляд на життя у візуальних образах замітили відразу: професіоналізм митця гідно був оцінений роботодавцями. Але художнику важлива була іще підтримка глядачів, і Георгій Петрович не мислив своє життя без виставкової діяльності. Художник із великим задоволенням представляв свій творчий доробок, створений на працьовитій землі його дружини, на суд нових глядачів, які були виховані на традиціях західноєвропейського мистецтва. Звичайно, що були переживання не лише у Георгія Петровича, а й уся родина Косміаді підтримувала свого улюбленця.

Дива бувають. З перших експонованих виставок Г.П. Косміаді здобув своїх шанувальників. Він заразив їх великим оптимізмом і глибоким смутком, враженнями від бурштинових спалахів кольорів і таємницями осягання чорних напівтонів, що бриніли з його картин. В роботах Георгія Косміаді сюжети окреслювалися сильними штрихами пензлика, розподіляючи світло і темряву як на театральній сцені — захоплює та вражає, а сакральні мотиви вимальовувалися таким чином, що створювався таємничий настрій, який по-справжньому присутній серед віруючих людей у православних церквах. Саме ці сприйняття робіт незнайомця із Сходу заворожували і запам'ятовувалися. Сила енергетики глядачів давала свіже натхнення для творчості.

У воєнній Німеччині Георгій Петрович пише роботи «Куточок для молитви» (1942), «Пагорб у сонячному промінні» (1942), «Ніч у Гамарні» (1942), «Поля навколо Гамарні» (1942), «Натюрморт» (1942), «Російський чайник» (1942), «Вид з мого вікна. Село Коломенське» (1942), «Російська лазня» (1942), «Вид на Москву» (1943), «Сільський ринок» (1943), «Почаїв» (1943), «Петербург» (1944) та інші. Із переліку картин добре вгадуються волинські і російські мотиви. Знаменно, що саме спогади про рідні серцю місця допомагали Г.П. Косміаді наполегливо творити, а не нидіти і ностальгувати. У цих роботах він зумів передати повноту своєї мистецької натури. Тут відображені яскраві барви московських і петербурзьких церков, кольорова глибинність народної культури росіян, закоханість у спокій волинського краю і оригінальність колоритного розмаїття українців.

Разом з тим, варто наголосити, що перші відгуки на виставки його робіт у Німеччині були схвальними і щирими. Німецька публіка під час війни продемонструвала захоплююче враження від побаченого. Так, Вальтер Херрманн в 1942 р. в «Hamburger Tageblatt» щодо виставки робіт співробітників театру «Талія» підкреслив особливе значення доробку Г. Косміаді: «Яскраві картини з сільського життя і ландшафти займають достатнє місце у його світогляді. Завдяки екзотичному призвуку цієї привабливої виставки була привернута увага багатьох зацікавлених» [14].

Хуго Сіекер з нагоди ще однієї виставки Г. Косміаді писав: «Він дає волю зобразити темперними фарбами справжній феєрверк інтенсивно насичених тонів, він не відмовляється від справжнього контрасту лимонно-жовтого (в пейзажі), багряного (в інтер'єрах Кремля), від перманентного синього або зеленого кольору» [18]. Звертала на себе увагу і точка зору Максиміліана Руге: «На виставці картин... художника Георгія Косміаді, ... в першу чергу вражають великі можливості, які виявив цей митець. Захоплює блиск, багатство і різноманіття фарб. Косміаді, емігрант з України, користувався на своїй Батьківщині великою популярністю. Він зробив великий внесок у мистецьке виховання народу, крім того, ще й працював оформлювачем декорацій і приділяв велику увагу декоративним видам мистецтва» [17].

Пізніше кожного року відбувались виставки картин Георгія Косміаді в німецьких містах. Так, зокре-

ма, лише в 1947 р. його роботи експонуються в Мьольні, Мюнстері, а також під час виставкового турне Північно-Німецького товариства з продажу творів мистецтва в містах Падерборн, Любек, Херфорд, Бад Ойнхаузен, Мінден і Райн. З творчим доробком «емігранта із Волині» і «сина кавказьких гір», як називали Георгія Петровича в культурно-мистецьких колах Німеччини, знайомилися також жителі Варендорфа (1948, 1962), Бад Кіссінгена (1952), Бад Бернека (1957, 1958, 1959, 1961), Фіхтельгебірга (1957, 1959, 1961) і, звичайно, Гамбурга (1941, 1942, 1943, 1945, 1946, 1949, 1950, 1955, 1966, 1967) та інших міст.

В цілому, за нашими підрахунками на основі афіш, збережених у Гамбурзі у власному архіві Н.Г. Саннов-Косміаді, за період перебування Георгія Петровича в Німеччині відбулося більше 30 виставок його картин. На експозиціях щоразу з'являлися усе нові й нові роботи. Творчий доробок художника поповнювався сюжетами, які зринали в його пам'яті з гір Кавказу, московських краєвидів та волинських мотивів. На виставках його картин було завжди багато народу, з'явилися особливі шанувальники його творчості. Варто також підкреслити те, що Георгій Косміаді — чи не єдиний художник того часу, який доповнював музикою свої виставки.

Георгій Петрович постійно удосконалював свою майстерність, експериментував із технологічними засадами і тематичними сюжетами картин. Поряд з його театральними декораціями з'явилася велика кількість робіт, написаних не лише темперою, а й олійними фарбами, поглибилася різноманітність в написанні монотипій. У Гамбурзі, особливо у другій половині 40-х — першій половині 60-х рр., художник дуже багато працює. Тут він створює тисячі прекрасних сюжетів. Надзвичайна працьовитість і бажання творити принесло йому заслужене визнання і пошану в культурно-мистецькому середовищі Німеччини другої половини ХХ століття.

Зауважимо, що маючи великий талант від Бога, Георгій Косміаді пише свої картини дуже легко. Він творить зображення швидким порухом пензля, але чітко і лаконічно, без зайвих емоцій. Це є свідченням його професіоналізму, помноженого на сотні тисяч годин наполегливої праці. У роботах митця все продумано настільки, наскільки це дозволяло йому відчуття міри, що походить від античності. Як в сю-

жетній частині, так і в естетиці відображеного немає нічого зайвого. А мікро- і макрообрази в його картинах знаходяться в такій діалектичній єдності, що створюється ефект багатогранності і мультиверсійності у їх сприйнятті. Саме тому картини Георгія Косміаді приховують в собі щось надзвичайно точне і геніальне у зображенні головного. І, разом з тим, кожна дрібниця повністю виправдовується.

З надзвичайно великої кількості творів, написаних Г. Косміаді в німецький період життя, варто назвати найважливіші, що характеризують його як художника. Насамперед, це внутрішні архітектурні мотиви Кремля та інших російських палаців та церков з багатою барвистістю ікон та мозаїк і їх чарівним віддзеркаленням на шліфованій блискучій поверхні підлоги із плиток: «Колона Святого Михаїла» (1947), «Вівтар» (1950), «Стара церква» (1952), «Інтер'єр церкви» (1958), «Церковний живопис» (1959), «Російський собор» (1960), «Жовта колона» (1960), «Трійця» (1963) та інші. Багаті кольором інтер'єри ефектно передають його закоханість у східну естетику.

У значній кількості робіт Г.П. Косміаді передані старі мистецькі традиції, що сягають своїм корінням візантійських форм і античного відчуття пропорцій. Тяжіння до старих мистецьких народних традицій переважає в його декоративних сюжетах та натюрмортах. Серед них варто назвати ті картини, які знаходяться в Народному музеї історії Рівненської української гімназії, а саме «Сині троянди» (1945), «Квіти в коричневій вазі» (1950), «Два вазони» (1952), «Жовтий натюрморт» (1953), «Декоративний мотив» (1957), «Яскрава чаша» (1961), «Два соняшники» (1962), «Натюрморт» (1963), «Великодні яйця» (1965) та інші [1].

Працюючи над пейзажами, Г. Косміаді віртуозно передавав плинність природи у часі. Його кавказькі, російські, волинські і німецькі краєвиди, створені за принципами російської школи живопису, одночасно різнобарвні і мінливі як сама природа, сповнені піднесеності і смутку як відчуття людини. Ці відчуття переконливо звучать в таких картинах художника як «Пагорб у сонячному промінні» (1942), «Блакитна мла» (1948), «Волинське поле» (1955), «Ранковий пейзаж» (1958), «Осінь в урвищі» (1959), «Схід сонця» (1962), «Перед світанком» (1965), «Жовтий пагорб» (1965), «Ліловий

схил» (1966), «Оливковий гай» (1966), «Сині дерева» (1966) та ін. Звертають на себе увагу назви робіт, що їх присвоював сам Г. Косміаді. Вони є свідками витонченого естетичного мислення митця. Ось ця констатація конкретики, як то блакитна мла, ліловий схил, оливковий гай чи жовтий пагорб тощо, підтверджує тонке і глибоке розуміння художником законів розвитку природи.

Тут слушно нагадати слова наукового співробітника Гамбурзького музею етнографії та доісторичних часів пана доктора Вільгельма Біерхенке, висловлені в урочистій промові на відкритті виставки з нагоди 80-річчя Георгія Петровича Косміаді 24 березня 1966 р.: «Йому вдаються сміливі, наскрізь вражаючі поєднання кольорів, а тому так і хочеться сказати, що Косміаді керує в своїх картинах справжнім оркестром фарб, який сильно та гармонійно звучить. В багатьох зображеннях краєвидів додано також ніжного настрою, зокрема при вечірніх сутінках в горах або під час оповитого туманом ландшафту. Тут митець знає, як вдало зобразити за допомогою незначних нюансів кольорів природу. Радість передачі кольору постійно виступає переконливо перед глядачем, і тому роботи Косміаді, які показують багатство фарб, здаються нам найкращими та найсильнішими досягненнями» [3, с. 205, 210].

Разом з тим, говорячи про німецький період творчості Георгія Косміаді, не можна оминати його портретний жанр у техніці монотипії. Тут художник досягнув надзвичайної широти в осягненні жіночої натури. Ймовірно, чоловіче єство у ставленні до жінок зіграло у його творчості домінуюче значення. Адже, як наголошує Надія Саннов-Косміаді — дочка художника, «Тато любив жінок і любив їх малювати. Мама любила тата і це їй не дуже подобалося. Вона сердилася на нього. Але нічого не могла зробити: така душа художника — і цим про все сказано»².

Ось чому жіночі зображення на картинах Г. Косміаді наділені глибокою таємничістю і вишуканою шляхетністю: «Дівчина в очікуванні» (1948), «Російські жінки» (1956), «Портрет дами» (1957), «У купальні» (1959), «Жінки в червоному» (1960), «Дві танцівниці» (1961), «Блондинка» (1962) та інші. Червоною ниткою через ці роботи проходить пошук жіночої краси, досконалості і гармонії. Це до-

сягається ефектом аскетичної простоти світлотіні, що вражає. Жіноча краса 50—60-х рр. минулого століття уже давно стала історією, але її відображення на полотнах Георгія Косміаді й сьогодні нуртує душі чоловікам.

Десятки виставок творчих робіт Георгія Косміаді після його відходу у Вічність дають підставу всебічно осмислити доробок цього унікального художника-одинака ХХ століття. Упродовж усього минулого століття доля не була схильною до нього. Уже починаючи з 1905 р., коли він покинув Кавказ, життя постійно йому підносило випробовування на виживання: Москва, Волинь, Німеччина. І кожного разу доводилося наполегливою працею доказувати свій талант та захищати себе як творчу особистість.

В газеті «Sylter Insel-Nachrichten» за 12 квітня 1977 р. Герд Брінкманн з нагоди чергової виставки картин Г. Косміаді в місті Кампен (острів Зульт, Німеччина) так підкреслював значення доробку художника: «Його інтуїтивна творчість, яка не зобов'язує до жодного з визначених напрямів стилю, дає змогу все ж розпізнати розвиток раннього імпресіонізму у російському варіанті сучасного мистецтва, відрізняється захоплюючим і вражаючим відблиском розкішних барв і гам кольорів на іконах і картинах у зображеннях інтер'єрів монастирів та церков. Глядач впізнає у Косміаді художника з великою колористичною сміливістю. Частково виявляється розпалений жар кольорів, який походить зі старої народно-творчої культури, що проявляється у зовнішньому драматизмі підвищених пейзажних настроїв» [13].

Отож, Георгій Косміаді на усіх відрізках свого життя з успіхом долав перепони і негаразди, які йому підкидали історичні обставини минулого століття. Логічно виникає запитання: в чому ж виявлялася сила митця? І в Москві, і на Волині в міжвоєнній Польщі, і в післявоєнній Німеччині — скрізь Г. Косміаді залишався сам собою. Відповідь ми знаходимо у документах його життя та творчості. Розвинена інтуїція і зобов'язуюча дисципліна, великий талант і настирлива працьовитість, природне відчуття міри і естетики пропорцій, зачарованість таємницями природи і сакральність вражень від побаченого, глибока християнська віра і розуміння Божественного промыслу, велика любов до дітей і підтримка родини — усе було важливим для нього, усе шліфувало його світогляд та мистецькі засади творчості.

² Записано зі слів Н.Г. Саннов-Косміаді 23.08.2007.

І на Сході, і на Заході Георгій Петрович залишався вірним собі — бути людиною і любити те, що йому дає натхнення. Знову ж на підтримку цієї думки звернемося до Вільгельма Біерхенке, який ще за життя Георгія Косміади на ювілейній виставці в Гамбурзі у 1966 р. висловив власне спостереження, котре об'єктивно виражає суть досліджуваної проблеми: «В його манері відображення віддзеркалюється спадщина народності, з якої він походить, і навколишнє середовище, яке сформувало його як митця. Все в усьому — це характерні риси, які дозволяють бути йому чужим для нас і які ми співчутливо вчимося розуміти під час споглядання картин, які відображають особистість художника і захоплюють нас.

Незважаючи на вже 25-річне перебування на Заході, Косміади художньо не став західним європейцем. Тут, на його новому місці життя, визначальною у творчості залишається його батьківщина. Причина його живучості корениться у східній батьківщині, яка володіє і керує його творчістю» [3, с. 206, 211]. На прикладі життя і творчості Георгія Косміади ми не раз переконувалися, наскільки вирішальними для обдарованої особистості є родовідне коріння, історичні обставини і сила таланту. Художник Г.П. Косміади, працюючи переважно частину життя в інонаціональних культурно-мистецьких середовищах Сходу і Заходу, завжди залишався вірним собі і зумів перетворити власну мистецьку творчість на правду самого життя.

1. Георгій Косміади. Каталог художніх робіт із фондів Народного музею історії Рівненської української гімназії та Рівненського обласного краєзнавчого музею / укладачі: Н.Р. Тарасевич, Л.К. Костюк, Л.В. Шлапак та ін. — Рівне : Бліц, 2006. — 301 с.
2. Георгій Косміади: життя і творчість у документах. Збірник документів : у 2-х т. / укладачі Н. Тарасевич, Л. Костюк. — Рівне : ПП ДМ, 2009. — Т. 1. — 304 с.
3. Георгій Косміади: життя і творчість у документах. Збірник документів : у 2-х т. / укладачі Н. Тарасевич, Л. Костюк. — Рівне : ПП ДМ, 2009. — Т. 2. — 356 с.
4. Кожушко Н. Георгій Косміади та рівненські навчальні заклади. 1917—1940 рр. / Н. Кожушко // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск V (190 років від дня народження Миколи Костомарова). — Рівне : Перспектива, 2007. — С. 53—55.
5. Костюк Л.К. Діяльність Георгія Косміади в навчальних закладах Рівного у 20—30-х роках ХХ століття: вивчення спадщини художника і педагога / Л.К. Костюк // Педагогічне мислення в контексті теоретико-методичної спадщини А.С. Макаренка і сучасна педагогіка. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (27—28 березня 2008 року, м. Рівне). — Рівне : РДГУ, 2008. — С. 167—170.
6. Костюк Л.К. Георгій Петрович Косміади: життя та особливості художньої системи / Л.К. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 14. — Рівне : РДГУ, 2008. — С. 184—189.
7. Костюк Л.К. Художник, що мислив Волинню: життя і творчість Георгія Косміади / Л.К. Костюк // Полісезнавство у фольклорно-етнографічних і літературно-мистецьких дослідженнях. — Рівне : Волинські обереги, 2009. — С. 126—132.
8. Костюк Л.К. Творчість Георгія Косміади в культурно-мистецькому середовищі Німеччини 40—60-х років ХХ століття / Л.К. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : у 2-х т. — Вип. 15. — Рівне : РДГУ, 2009. — Т. 1. — С. 244—249.
9. Прищепка О. Г. Косміади та культурно-освітнє середовище Рівного доби української національно-демократичної революції 1917—1920 рр. / О. Прищепка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. Випуск XI. За матеріалами II Міжнародної наукової конференції «Національна інтелігенція в історії та культурі України у ХІХ—ХХІ століттях». 26—27 жовтня 2006 року. — Вінниця, 2006. — С. 166—170.
10. Тарасевич Н. Від гімназії до гімназії. Сторінки історії Рівненської української гімназії / Н.Р. Тарасевич // Шкільний світ. — 2003. — № 43.
11. Чернюшок О. Художньо-педагогічна спадщина Г. Косміади: погляд сучасності / О.В. Чернюшок // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації. Матеріали III Всеукраїнської науково-методичної конференції. 18—20 травня 2006 року. — Рівне : РДГУ, 2006. — С. 162—164.
12. Юрчук О. Естетичний Гурток Георгія Косміади в Рівному / О.І. Юрчук // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск IV (Матеріали наукової конференції 25—26 жовтня 2006 року). — Рівне : Волинські обереги, 2006. — С. 229—232.
13. Brinkmann Gerd. Bildervon Klösternun dvon Sylt / Gerd Brinkmann // Sylter Insel-Nachrichten. — 1977. — 12 April.
14. Herrmann Walter. Kunstund Musikin Hamburg / Walter Herrmann // Hamburger Dageblatt. — 1942. — 18 November.
15. Oryginalna wystawa prac rysunkowo-dekoracyjnych // Głos Narodu. — 1923. — 23 czerwca.

16. *Prusiewicz Al.* Wystawy prac rysunkowy chuchniow gimnazjów państwowych w Luckui Rownem / Al. Prusiewicz // Dziennik Wołyński. — 1923. — № 2.
17. *Rohe Maximilian.* Hamburger Kunstauss tellung / Rohe Maximilian // Hamburger Anzeiger. — 1942. — 26 November.
18. *Sieker Hugo.* Kleiner Mertbuch der Kunstfreundes / Sieker Hugo // Hamburger Anzeiger. — 1942. — 21—22 November.
19. Первый Всероссийский Вегетарианский съезд. Москва. 16—21 апреля 1913 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http // www.vita.org.ru/veg/history/report-1911.htm](http://www.vita.org.ru/veg/history/report-1911.htm).

Larysa Kostiuk

HEORHII KOSMIADI — AN ARTIST IN BETWEEN OF EAST AND WEST

In the article have been considered some circumstances of an artist Heorhii Kosmiadi's (1886—1967) life and creative work are examined considered in the article. The painter's ar-

tistic system, in which had quite organically been interwoven aesthetic traditions of Western and Eastern cultures, has been discovered and represented. H. Kosmiadi's artistic heritage (more 5 thousand paintings) has naturally entered into the context of art history of XX c.

Keywords: Heorhii Kosmiadi, artistic system, aesthetic traditions, history of art.

Larysa Kostiuk

ГЕОРГИЙ КОСМИАДИ — ХУДОЖНИК МЕЖДУ ВОСТОКОМ И ЗАПАДОМ

В статье рассматриваются особенности жизни и творчества Георгия Космиади (1886—1967). Раскрывается его художественная система, в которой органически переплелись эстетические традиции восточной и западной культуры. Наследие Г. Космиади (более 5000 картин) сегодня вписывается в контекст истории искусства XX столетия.

Ключевые слова: Георгий Космиади, художественная система, эстетические традиции, история искусства.